

ISAJON SULTON IJODIGA BIR NAZAR

*Qosimov Mirjalol Haydar o'g'li,
SamDU 1-kurs magistri*

Istiqlol davri romanlari yangi ohanglar hisobiga boyidi. Uning ifoda tarzi jahonning ilg'or an'analari o'zlashtirishi va milliy adabiyot tajribalarini davom ettirishi natijasida o'zgacha usullar sintezini barqarorlashtirdi. Ifodaning qabariqligi, tasvirning serqatlamligi, mazmun, ruhiy holat manzaralarining rang-barangligi bilan insonni badiiy tadqiq etishga an'anaviy usullar (bayon, ifoda etish, ko'rsatish, tasvirlash)ning o'z o'rnini bo'shatib berayotganligi bilan alohidalik kasb etadi.

Xalqimizning azaliy orzusi bo'lgan Mustaqillik juda ko'p jabhalarda bo'lganidek, ma'naviyat sohasida ham katta o'zgarishlarni vujudga keltirdi. Millatimiz hayotida mavjud bo'lgan ma'naviy-axloqiy muammolarga har qachongidan ko'ra ham diqqat-e'tibor kuchaydi.

Istiqlol mafkurasi xalq va jamiyat hayotiga chuqur singib borayotganligining o'ziyoq, badiiylik mezonlaridagi o'zgarlarda namoyon bo'lmoqda. Bugungi kunda globallashuv jarayonida ma'naviy qadriyatlarning hayotiy zarurati oshmoqda. Afsuski, XIX asrdan boshlaboq G'arbiy Yevropa adabiyotidagi ayrim oqimlarda ezgulikka bepisand qarash, jamiyatning axloqiy-estik me'yorlarini oyoqosti qilish kabi noxush hollar uchray boshladi. Bu esa o'z navbatida har qanday axloq-odobni inkor etishgacha borishga bo'lgan urinishlar samarasida vujudga kelgan oqimlar sifatida namoyon bo'la boshladi.

Sharqda esa buyuk an'analarni tadrijiy davom ettirilib, asosan axloqiy, ma'naviy qadriyatlar asosidagi talqinlar etakchilik qilganligini kuzatish mumkin. Bu esa insonning shaxs sifatida kamol topishiga zamin hozirlasa, ikkinchidan, shu mavjud jamiyatning muvozanati odob-axloq, insoniy burch, mehribonlik va shafqat tuyg'ulari bilan ushlab turilar va hozirgacha bu tushuncha bizning butun vujudimizning yashash a'moliga aylanganid ulguranganligi bilan izohlash mumkin. Inson ruhiyatini parvarishlovchi birdan-bir yuksak so'z san'ati vositasida erishilishi, ya'ni badiiy kitob mutolaasi jarayonida qo'lga kiritiladi. Shuning uchun ham badiiy asar o'qish bugungi kunda davlat siyosati darajasiga ko'tarilishi ham bejiz emasligini teranroq anglay boshlaymiz.

O'zining bir qator hikoya va qissalari bilan o'quvchilarini topa bilgan, adabiyotshunoslik ilmi sohasida ham muayyan tadqiqotlar olib borayotgan yozuvchi, shoir, munaqqid binobarin, yangi asr ostonasida adabiyot maydonida shakl va mazmun qamrovi, ma'no-mohiyati bilan badiiy tafakkur olamida turli xil mavzudagi asarlari bilan o'quvchilar qalbidan joy olib ulguragan ijodkorlardan biri Isajon Sultondir.

Yangilanayotgan badiiy tafakkurga sezilarli hissasini qo'shib kelayotgan Isajon Sulton izlanishlarida buning yorqin ifodasini kuzatamiz. Istiqlol davri adabiyoti shaxsni o'zlikni anglash yo'lidagi turfa xil holatlarni ramziy, majoziy, tasvir orqali aks ettirmoqda. Istiqlolga erishganimizdan keyin yaratilgan ko'pgina asarlardan oliy rutbaga ko'tarilgan, dunyo yaralishining sababi, adoqsiz ilohiy nur

bilan yo'g'rilgan inson ruhiyatidagi o'zgarishlarni asar sujetiga singdirganligini adibning bir qator nasriy asarlari misolida kuzatish mumkin.

Bu davr adabiyoti mavzu nuqtai nazaridan ham, badiiy tasvir tamoyillari jihatidan ham biror qolipga solinmagan, tabiiy ravishda taraqqiy qilayotgan estetik hodisa sifatida namoyon bo'layotganligini ham qayd qilib o'tish lozim. Bu esa badiiy adabiyot uchun hayot haqiqatini ko'rsatish bilan bir qatorda inson ruhiy olamidagi ma'naviy evrilishlarni, turfa xil ziddiyatli holatlarni tasvirlash jarayonida namoyon bo'lmoqda: "Qahramonlar qismati, shaxsiyati, ruhiyati tasviri, tahlilidan ko'pdan-ko'p ramziy-simvolik ishoralar, shtrixlar, kinoya-kesatiqlar, yana qandaydir sirli jihatlarga duch kelib xayolga tolasiz, ularning mag'zini chaqishga urinasiz" [1,65-bet], deb qayd etganda adabiyotshunos Umarali Normatov haqli edi.

Shu boisdan ham, Istiqlol adabiyoti xilma – xil, turfa xil ohangdagi badiiy asarlarni maydonga keltirdi. Unda turli tuman ijodiy tajribalar qilish, turli "izm" lar izidan bora olish imkoniyati mavjudligi namoyon bo'ldi. Bu davr adabiyoti tipik odamni emas, balki alohida o'ziga xos va betakror odamni tasvir etmoqda. Istiqlol davri adabiyoti munosabatlar adabiyotiga, tuyg'ular, kechinmalar adabiyotiga aylanib ulgurdi.

Odam anglash qobiliyati sabab olamining sarvari darajasiga ko'tarildi. Chunki hayot hodisalarini, o'z fikr-u tuyg'ularini, o'zgalarning o'y-u xayollarini anglab yetish kishini Yaratganni anglash sari olib boradi. «Anglash» tushunchasi zamirida bilishdan tashqari to'yish holati ham mavjud. Inson hissiy – intellektual faoliyatining oliy ko'rinishi bo'lmish san'at hodisalariga tatbiqan ham anglash so'zini burilishlar sababli hayot kechirish, fikrlash va sezimlar tarzida ro'y berayotgan shiddatli o'zgarishlar ruhiga moslashish uchun bugunning odami o'zini ancha zo'riqtirishi lozim bo'ladi. O'zlik sari eltuvchi uzun yo'lni bosib o'tish hech mahal oson bo'lmagan.

Fikr va ruhning yangilanishi estetik qarashlarning ham tozarishga olib keladi. Insoniyatning zavqi o'zgarishi bilan azaldan o'ziga xos bo'lishga intilib kelgan ijodkorlar badiiy asar doimo undan oldin yaratilganiga o'xshamaslikka intilish natijasi o'laroq paydo bo'ladi. Hikoya janri tarkibidagi o'zgarishlar turfa xil adabiy yo'nalishlar, muayyan yo'alishga xizmat qiluvchi adabiy oqimlar, tabiiyki, hikoya poetikasiga ham yangi yangi uslub o'zgarishlarni olib kirdi.

Shu jihatdan, Isajon Sultonning "Qaydasan jannat?" turkumidan o'rin olgan "Yigirma birinchi asrning sakkiz yashar bolasi", "TOD", "Ayvon" [2, 145-bet] hikoyalarining strukturasi yoki kompositsoin yaxlitligida ham ijodkorning o'ziga talqini kuzatish mumkin. Adib hikoyalarida insonni o'zligini anglash yo'lidagi harakatlari asosida uning qalb istiroblarini kuzatish mumkin.

ADABIYOTLAR:

1. Normatov U. Umidbaxsh tamoyillar. Risola. – T., "Ma'naviyat", 2000. - 112 bet.

2. Isajon Sulton. Boqiy darbadar. Roman. Qissalar. Hikoyalar. – T., "O'zbekiston", 2011. – 280 bet.

